

трансформированные фольклорные мотивы и образы. Определяется эстетическое своеобразие его драмы.

Ключевые слова: поэтика, фольклор, миф, категория сакрального, фольклорная традиция, сказка, драма, театр, театральность, мотив, образ, жанр, трансформация, интерпретация, Николай Кулиш.

Summary. Shkola V. Folklore tradition in drama of Mykola Kulish "97". The functioning of such phenomena as a "folklore tradition" in plays by Mykola Kulish is examined in the article. The analysis of works is held revealing the processes of folklorization in the master's texts. The main idea and outlook foundations are poetic models of the artistic realization of the folklore tradition in the Ukrainian playwright. In particular to consider its problem-themed complex features and plot development. The main attention is accented on the contradictions of characters and their roles in the evolution of the plot. Artistically transformed folklore poetic motives and images have been analysed. The aesthetic originality of his dramas been traced.

Key words: poetics, folklore, myth, category of sacral, folklore tradition, tale, drama, theatre, theatricality, motive, image, genre, transformation, interpretation, Mykola Kulish.

Ганна КЛИМЕНКО (СИНЬОК)

ФОЛЬКЛОР У РЕЦЕПЦІЇ ЛЕОНІДА ПЕРВОМАЙСЬКОГО

Авторка досліджує роль фольклору у життєвій і творчій долі Леоніда Первомайського, елімінує та аналізує рівні фольклоризації творчості митця (стиль, жанр, мотиви, сюжети, символіобрази), з'ясовує фольклорно-міфологічну основу багатогранної літературної спадщини Первомайського.

Акцентовується виховання митця на порубіжжі двох культур – української та юдейської. Аналізується вплив материних українських пісень на формування особистості Первомайського. Дослідниця виокремлює провідні фольклорні мотиви в оригінальній поезії митця, підкреслює високий рівень фольклорної стилізації Л. Первомайського. Чільну увагу звернено на символіобрази коня, степу, сонця, місяця, птахів (лелека, зозуля, голуб), категорію часу, міфологічну "вертикаль" ("небо / земля"), "горизонталь" (зосібна архетип лісу), образ дороги, стихії води й вогню тощо. Розглядається балада як один із ключових жанрів в оригінальній і перекладацькій літературній спадщині Л. Первомайського. На матеріалі драми "Олекса Довбуш" досліджуються особливості літературної трансформації історичних фактів і фольклорних версій про долю легендарного ватажка опришків і дотичних до нього осіб. Звертається увага на деміфологізацію образу Марусі Богуславки в епіграмі "Повесть про Марусю Богуславку Нову генерацію та англійську булавку".

Ключові слова: фольклор, фольклорно-міфологічний, український, єврейський, філософський, пісня, балада, стилізація, символізація, традиція.

Постановка проблеми. Глибоке дослідження життєвої і творчої біографії Леоніда Первомайського, досягнення його світу дають право стверджувати, що фольклор є одним із ключових "коренів" потужної творчої особистості митця, однією з основ його багатогранної, високоякісної літературної спадщини. Свого часу у контексті дослідження національної ідентичності Л. Первомайського, умов його особистісного і творчого визрівання ми торкалися окремих моментів, що мають прямий стосунок до означеної вище теми, а також у процесі аналізу філософської лірики поета тлумачили деякі символізаційні образи, дотичні до фольклорно-міфологічної традиції (див. зокрема [25], [26]). Тож відчуваємо обов'язок повернутися до цього аспекту, аби, переосмисливши власні судження, доповнити, розгорнути матеріал до меж системного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль фольклору у житті і творчості Леоніда Первомайського наразі не простудійована належним чином. Наукову цінність становить праця Йоханана Петровського-Штерна "Належати до тих, кого вбивають...": внутрішній вибір Леоніда Первомайського" (2012), в якій дослідник акцентує важливість материних пісень у формуванні українського "Я" митця [22, 323]. Про "навернення" Первомайського "на українство під впливом української пісні" говорить у своїх мемуарах Іван Кошелівець [8, 279]. Ще 1985 року Леонід Новиченко у передмові до багатотомного видання творів Л. Первомайського звернув увагу на винесену письменником з дитинства схильність до фольклору, у висліді "реалізований" фольклоризм як чільну ознаку творчості, означив Первомайського як "чудового знавця й інтерпретатора народної творчості" ("Все, чим живе душа..." [13, с. 3 – 43]). У руслі фольклорної традиції Л. Новиченко особливо поцінував поему для дітей "Казка про Івана Голика" (1939): "Цю поему-казку будуть, напевне, і в майбутньому з заздністю перечитувати наші казкарі – така вона дотепна й винахідлива в своїх сюжетних ходах, повна іскрометної фантазії в описах різних казкових див і так віє від неї глибоким відчуттям "душі" українського фольклору [...] А щодо стилістики, то, здається, і найперший за часом український письменник не міг написати в такому натуральному "народному" ладі..." [13, с. 23]. І. Цюпа найбільше вподобав "Пісеньку" Л. Первомайського ("Від Сану до Дону..."): "У цьому поетичному шедеврї вражає все... І незвичайний розмір вірша, його народна пісенність, глибокий ліризм, і зрима

виразність отого розсіданого коня, що "зміряв півсвіта"... Автор знайшов прості і в той же час значимі слова, які передають всю трагедійність буття" [28, с. 184]. Утім це лише окремі спостереження, які в жодному разі не можуть слугувати доказом вичерпаності теми.

Мета статті – дослідити роль фольклору у життєвій і творчій долі Леоніда Первомайського, елімінувати й проаналізувати рівні фольклоризації творчості митця (стиль, жанр, мотиви, сюжети, символіобрази), з'ясувати фольклорно-міфологічну основу різногранної літературної спадщини Л. Первомайського.

Виклад основного матеріалу. Леонід Первомайський (Ілля Шльомович Гуревич) виховувався на порубіжжі двох культур – єврейської та української. Залучення митця до фольклору розпочалося ще в ранньому дитинстві. Мати співала синові водночас пісні на їдиш (згадку про це віднаходимо лише в одному приступному джерелі [9, с. 376]: очевидно, поет здебільшого волів замовчувати означений факт, що було зумовлено антисемітськими акціями радянського уряду) та українські пісні. Про вплив материних українських пісень на формування своєї особистості Л. Первомайський говорив відверто, особливо у нотатках-спогадах "З пісень моєї матері", авторському передслові до власної книги перекладів і переспівів балад народів світу "З глибини". "Мати моя навчила мене любити пісню... Вона охоче і добре співала і знала безліч зворушливих старовинних пісень, яких я потім ні від кого не чув" [16, с. 3], – таким зізнанням розпочинає своє вступне слово до згаданої книги Первомайський. І далі: "В кожній материній пісні була історія (тут і далі розрядка авт. – Г. К.), вони були наче казками, покладеними на голос, але казками безжалісно правдивими, людяними й суворими. Мова моєї матері була бездоганна й надзвичайно виразна. Вона любила перебивати спів оповідальними вставками від себе, які ніби поширювали рамки пісні й зв'язували її з тодішньою щоденністю..." [16, с. 4]. Відтак, можемо говорити про синтез автентичного (читаймо: оригінального) й вільно-імпровізаційного, колективного "Ми" й осібного, інтимного "Я", народного вияву й самовираження. Опираючись на класифікацію фольклорних надбань (І. Руснак), наслідком стверджувати, що то все-таки був вторинний пісенний матеріал, який виконується переважно аматорами, попри обробку зберігає "функції фольклорної першооснови", не є формою "професійної творчості" [24, с. 7]. Л. Первомайський зосібна пам'ятав чумацьку пісню: "Упав чумац, упав на дорозі, упав та й лежить, – ніхто в його не питає, що йому болить..." [16, с. 3]. У нотатках "З пісень моєї матері" митець спогадував, як під

час приїзду в Ірпінь його сестра співала деякі материні пісні, а він записував. Зокрема родинно-побутова пісня "Чоловік жінку б'є, катує...", як припускав Л. Первомайський, була завезена на Полтавщину з Білорусі (тодішньої Литви), звідки прибули материні батьки: "Чоловік жінку б'є, катує, / Да ніхто ж її не рятує. / – Свекоре! Батечку! / Хоч ти пожалій молодую, – / А той свекор підбігає / Да нагаєчку піднімає: / – Бий, синку, бий, / Бий-научай / Да на свій обичай / Переворочай!" [18, с. 381 – 382] (тут прозираємо як патріархальні родинні інтенції, так і страх перед "чужим", що потенційно є ворожим і загрозливим на відміну від рідного, "свого"). Або інша родинно-побутова пісня про стару матір і трьох синів, що була чи не найулюбленішою з-поміж інших: "Сини мої, орли мої, а я ваша мати... / Гей, гей, а я ваша мати... / А хто ж буде, сини мої, хлібом годувати?..". За сюжетом пісні сини виганяють матір із хати, бо соромляться її подертого вбрання: "Та будуть, нене, все в жупанах-каптанах, / А ти, нене, в сірій сірячині, – / гей, гей, в сірій сірячині, / Та ще й к тому в драній спідничині...". І лише донька приймає матір. Кульмінаційним моментом пісні є благальне звертання овдовілого найменшого сина до матері з проханням вернуться до його оселі: "Та йдіть, нене, тепера до мене, / Бо сталося, нене, нещастя у мене. / Велике нещастя та лихая година, / Що умерла жінка – зосталась дитина...". На що мати реагує відмовою й прокляттям: "Та бодай, синку, тобі й хата згоріла, / Бо мені в ній, синку, жити не до діла...". Отже, за порушення п'ятої Господньої заповіді ("Шануй батька твого і матір твою, і добре тобі буде, і довго житимеш на землі") молодого чоловіка і його родину настигла кара. Непошана до батьків – великий гріх: за Старим Заповітом, хто лихословив батька або матір, карався смертю. За зневагу до матері, її вигнання один із синів відповідає смертю дружини й осиротілою дитиною, але чи прийшла спокута?

Материні українські пісні стали джерелом поетичного натхнення Первомайського та його благоговійної любові до слова й мови, вони либонь обумовили певною мірою тяжіння митця до баладної форми й поезики народної пісні (що ознаку завважив зокрема А. Борщаговський [1, 319]). "Типові образи давно забутого нами минулого жили в піснях моєї матері, і з них, раніше, ніж почав придивлятися до оточення та читати книжки, я знайомився з життям, щоб згодом зрозуміти, що пісні народу по справедливості можуть бути названі дзеркалом народної душі, дзеркалом бездоганно чистим і вірним" [16, с. 4], – писав у вищезгаданій передмові до збірки "З глибини" Л. Первомайський. Наважимося припустити, що саме материні пісні заклали міцний український "фундамент" творчості митця. Саме тут слід шукати витоки такого

явища, як насиченість поезії Л. Первомайського фольклорними образами, що засвідчують глибоку обізнаність автора з українською культурою, вкоріненість у ній ("Пісня", "Сном мені сниться...", "Пісенька", "Варіації на теми трьох українських пісень" тощо). Справді, через українську народну творчість і українську мову мати прищепила майбутньому поетові любов до української духовності й відчуття її як питомо "своєї": "О тиха й задумлива матері мова! / Ти падаєш в душу, подібно зерняті, / Щоб вирости квіткою в бідній цій хаті; / Ти казкою в'єшся, ти стелишся мевом, / А виростеш дужим розложистим деревом; / Міцна у корінні, легка в верховітті, / Ти піснею будеш літати у світі" [13, с. 332]. Що ж до кривної єврейської народної творчості, то у драмі "Містечко Ладеню" (1928 – 1931) Первомайський варіює теми пісенного фольклору мовою ідиш.

Фольклоризація творчості Л. Первомайського охоплює кілька рівнів – стиль, жанр, мотиви, сюжети, символіобрази. В оригінальній поезії апелювання митця до українських фольклорних мотивів не було рівномірним, стабільним: зауважуємо як спалахи, так і занепади. Скажімо, актуалізація помітна у фронтівій ліриці, зосібна йдеться про мотиви смерті козака й туги-побивання за ним дівчини ("Від Сану до Дону дорога лежить, / Розсідланий кінь по дорозі біжить..." [13, 175] – "Пісенька"), інтерпретацію давніх козацьких звичаїв (порада дружині бійця надіслати коханому кисет для тютюну – вірш "Порада"). Фольклорна стилізація Первомайського насправду високого рівня як у змістовому, так і формальному сенсах. Прозірний трагічний ліризм "Пісеньки" (зі збірки "Солдатські пісні") наближений до Шевченкової народнопісенної стихії (є тут і перегуки з українською баладою "Козака несуть", суголосною плачам за померлими, давньоруським голосінням):

Від Сану до Дону дорога лежить,
Розсідланий кінь по дорозі біжить,
Він зміряв півсвіта,
Скривавив копита, –

Однак не треба, не треба тужить! [13, с. 175].

Стилізація Первомайського під українську народну пісню на мотиви загибелі козака, гадаємо, була викликана подіями Другої світової (вужче – Великої Вітчизняної) війни. Потверджує це рік написання вірша – 1942-й. (Між іншим, "Пісенька" була покладена на музику композитором Петром Гайдамакою і зворушувала до сліз навіть хористів [28, с. 183].) В осягненні митцем проблеми смерті суттєвим є образ коня – символ волі, вірності, відданості, швидкості, витривалості ("Реквієм моему коневі", "Фельд'єгер Глущенко"). Загалом же символізм

коня охоплює широкий діапазон: за народними віруваннями, кінь символізує перехід людини від смерті до воскресіння [2, с. 542], за іншими версіями – може уособлювати швидкість думки, інтелект, мудрість, розум, динамічну силу, плин часу, ще й слугує символом неперервності життя [30, с. 879 – 880]. У кожному разі, позитивні конотації переважають [4, с. 248]. У Первомайського кінь виступає тотемом – оберегом-захисником, вірним покровителем; тож його смерть для поета – незмірна трагедія: "Та де б я не був – ніколи, / Я не забуду ніколи / Овринг Білий камінь, / Де кості твої лежать" [13, с. 67] (1932). Дотичним до символобразу коня є степ, який у поезії Л. Первомайського стає осердям лейтмотиву любові до України, пам'яті про дитинство, бо ж саме на Полтавщині – у степовій колісці – розпочалося життя митця: "Хай хоч мить / Поживе він у мене в кімнаті, / Дивний сон, / Що із степу приніс я в душі, – / Сон старий, / Як життя без кінця і без краю, / Світлий сон / Про ті дні, як я був молодим" [13, с. 347 – 348]. Апелюючи по війні до образу-символу степу, Л. Первомайський саме з ним пов'язує відродження душі й насаження силами, гартування духу, прагнення до самопізнання ("Заповідний степ"). Вихід у степ – як доконечна потреба для поета.

Що ж до інших фольклорно-міфологічних образів, то у поезіях Л. Первомайського вони набувають ширшого функціонування, несуть філософське навантаження. Так, подибуємо образ денного світила сонця як "код" віковічних цінностей і духовних істин, джерело творчого натхнення й життєвого запалу, що виступає найбажанішою метою для молодого Первомайського, засвідчуючи його вроджену внутрішню спонуку до філософської рефлексії: "Сонце (тут і далі курсив наш. – Г. К.) було біля мене. Я дивився в його свічадо. / Я їв його без хліба, бо воно мені до смаку!" [13, с. 63]. Писаний вже у зрілому віці роман "Дикий мед" (1963 р.; звернімо увагу на авторську жанрову дефініцію твору – "балада", що теж вимовно у контексті порушеної проблеми) "обертається" навколо образу сонця, що, до того ж, виконує роль художньої деталі, розщеплюється на різні контекстуальні модифікації, "оживає" у нових барвах: на Північному полюсі сонце велике, що півроку не заходить, "полощеться в чорно-зеленій воді" [15, с. 9], "сонячне проміння переломлюється в прозорих гранях криги, горить, виблискує, сяє, переливається безконечною гамою відтінків – від світло-зеленкуватих і до чорнильно-фіолетових, майже чорних" [15, с. 12]; сонце "творить свій шлях по небу, тінь од хати скорочується й переповзає по траві, і там, де трава потрапляє під його гаряче проміння, вона одразу молодіє, ця витоптана й пририта пилом трава, стає яскравою й

блискучою, а та, що залишається в затінку, здається сивою і холодною, неначе мертвою" [15, с. 104] (тут презентовано антагонізм "сонце / тінь", ідентичний дихотоміям "світло / темрява", "життя / смерть": якщо перший первінь "зцілює", то другий навпаки має згубний, деструктивний вплив); "Сонце вже зайшло, але ще не зовсім звечорило – небо між верховіттям просвічувало клаптями потемнілої блакиті" [15, с. 137]; "Ліс уже оживав, хоч сонце не розігнало сутіні під деревами" [15, с. 261]; "Крізь темне плетиво лози просвічувалося синіми смужками небо, вся пунька була обгорнута теплим сяйвом, але воно залишалося знадвору, а в пуньку проходило профільтроване – сіре й безбарвне, так наче тонка лозова стінка була збудована навмисне, щоб відділяти їх від яскравого сонячного, веселого світу, в якому не припинялося життя, – відділяти й тримати в одноманітній безбарвності споминів про пекло, з якого вони щойно вийшли" [15, с. 417] (сонце як символ миру, життя, раю, радості, щастя на відміну від мороку й затінку як уособлення війни, смерті, пекла, печалі); "в оченятах у тебе сонечко" [15, с. 484] (Варвара до маленької Сані). Композиція роману-балади певною мірою кільцева, адже на початку й наприкінці твору згадується колискова про вітер, сонце й орла без текстуальної ілюстрації. Виявляється, що це авторська пісня, написана 1860 року російським поетом Аполлоном Майковим. Ось фрагмент оригіналу: "Спи, дитя моє, усни! / Сладкий сон к себе мани: / В няньки я тебе взяла / Ветер, солнце и орла. / Улетел орёл домой; / Солнце скрылось над водой; / Ветер, после трёх ночей, / Мчится к матери своей". На 137-й сторінці роману подається перша чотирирядкова строфа тексту в україномовному перекладі. Ця колискова є знаковою для головної героїні Варвари Княжич, якої вона навчилася від матері, яку згодом співала доньці Галі, а далі – онуці Сані. Знакова пісня й у поезії роману, адже увиразнює символічний образ сонця: "В няньки я тобі взяла вітер, сонце і орла (розрядка авт. – Г. К.). Дивитися просто на сонце і не боятися, що воно засліпить тебе, – оце й значить для людини жити на землі" [15, с. 486] – так завершується "балада" Первомайського, в якій він подібно до Михайла Коцюбинського постає "сонцепоклонником". Що ж до "господаря ночі" місяця, то він таїть у собі загрозу самотності й марноти: "Над схилом гори кам'яної загрозово висне / І стомлено стелить промінням блакитно-ясним. / Який безпритульний, самотний який він!" [13, с. 102]. Проте ліричний герой-оптиміст усвідомлює і визнає сповна "Багатозначущу свою перевагу над ним". М. Дмитренко вказує на амбівалентну природу місяця, який символізує "позитивне й негативне начала, початок і кінець, приплив і відплив, ріст і вмирання" [4, с. 109]. З наших спостережень можемо

виснувати, що Л. Первомайський схильний думати більше про "темну" суть місяця. Звертається митець і до образної системи птахів: це зосібна лелека, зозуля, голуб тощо. Так, у воєнній ліриці повернення лелек із "чужини" на "рідний" простір ("Зруйнований і спопелілий...") символізує надію на відродження життя – вірш "Вертають з ірію лелеки...". Символом життєлюбства є образ зозулі, проте життя бійця часто коротше за її кування-підрахунок ("Зозуля"). У міфології цей птах наділений здебільшого негативною семантикою: символ "суму та вдівства; провісниця весни і водночас смерті, нещастя; туги за життям, минулим", хоча може уособлювати "віщий дар, мудрість, довговічність, здатність зцілювати"; в індійських і японських уявленнях це символ кохання [4, с. 193]. У романі "Дикий мед" Первомайський подає витяг із родинно-побутової пісні про драматизм любовного трикутника "Летіла зозуля через мою хату..." (у виконанні капітана Гетя): "Ой горенько-горе, / Що я наробила? / Козак має жінку, / А я полубила!" [15, с. 430]. Далі автор ніби намагається дошукатися відповіді на питання про нескасовну актуальність народнопісенного матеріалу, проте відповідь розчиняється в риторичному питанні: "Скільки тих сліз роками вливалось в цю просту мелодію – від покоління до покоління, що так сповнилася вона ними, тріпоче, як живе серце, б'ється і ридає?" [там само]. У повоєнній поезії Л. Первомайського явлений образ голуба – символ миру ("Наші живі серця"), що набув поширення в радянській художній практиці. Втім є ще й інші інтерпретації голуба: в широкому сенсі – символ душі, у християнстві – символ Святого Духу [5, с. 145]; у фольклорно-міфологічних візіях – уособлення "щирої любові, злагоди, ніжності; вогняної творчої сили; місяця" [4, с. 190]. За Г. Сковородою, серце, що пізнало себе, уподібнюється до голуба ("Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе") [27, с. 196]. Невипадково в уяві Л. Первомайського вірш вимальовується в образі голуба: "Повертайтеся до мене, мої голуби, / Поштарі сизокрилі, гінці білопері, – / О, якби я затримати міг вас, якби / Ви зо мною лишалися тут, на папері!" [13, с. 361] (зі збірки "Уроки поезії", 1968). Перебування на межі двох світів (або тимчасова смерть – як результат двох спроб самогубства) у митця теж асоціюється з цим птахом: "На півдорозі від життя до смерті, / Нічого вже не знаючи про світ, / Про хмари і тепло, про ранню весну... / І голуби тужили по мені / Без сподівань на те, що я воскресну, / Так, як скресають ріки навесні" [13, с. 470]. У вилученому зі семитомного видання вірші "Знятіє со хреста" з наскрізним біблійним, новозаповітним мотивом про долю Ісуса Христа, Його розп'яття образ голуба набуває особливої ваги, духовного сенсу: "В чому злочин мій і

звідки вирок? / Я любив дітей і голубів. / Через мене рудомордий Ірод / Віфлеємських первістків побив" [29, с. 96]. Голуб, оповитий ореолом миру, має певні витоки у Святому Писанні, хоч згідно з коментарями Святого Ієроніма до Біблії під голубом слід розуміти горлицю – птаха "чистого", що гніздиться на верхів'ях найвищих дерев [30, с. 814]. Пошанування голуба як символу миру значною мірою актуалізується у ХХ ст. – завдяки малярству Пабло Пікассо (1881 – 1973). Як член Французької комуністичної партії (з 1944 р.), Пікассо часом перетворював "малюнок і художнє полотно в могутній, цілеспрямований агітаційний засіб" [7, с. 170]. Вивершений митцем образ голуба став емблемою всесвітнього руху захисників миру [7, с. 180]. Відомий колумбійський поет Енрі Луке Муньйос у "Листі до голубки Пікассо" не лише прояснює "суть" цього образу в живописі художника, а й розкриває його виняткове значення для людства: "Я довго дивився / на голубку миру / Пікассо, / біла голубка, / розправивши крила, / злетіла над світом, / а потім враз опустилася тихо, / щоб витерти сльозу, / яку помітила з високості" [10, с. 3] (пер. з ісп. С. Борщевського). Поема завершується вельми промовисто: "[...] кожен із нас / стане пір'їнкою / твоєї голубки, / Пабло" [10, с. 4].

Вагомою у фольклорно-міфологічній парадигмі є категорія часу, хоча у творчості Л. Первомайського вона так само набуває філософського, екзистенційного змісту. Осягнення митцем бінарної опозиції "минуле / сучасне" бере свої витоки з вірша "Шлях виникає продовженням": тут реалізовано поетично-філософські роздуми про неперервність традицій і незмінне тяжіння до минулого – пережитого, відчутого, побаченого. "Звичайно, минаючи міст, ми і зміст цього міту минули... / А минуле? Обабіч дороги спливає воно" [13, с. 64]. У Л. Первомайського певною мірою представлена циклічна модель часу, наявні думи про коловорот у природі, реінкарнацію душі. Разом із тим, поет схильний ототожнювати життя з течією: "Все, чим життя мене дарує, / І все, що я йому даю, – / Також спливає, і вирує, / І творить дивну течію" [13, с. 137] (1938), "Я на березі літ у мовчанні стою / І дивлюсь на глибоку, як світ, течію..." [13, с. 259] (1953), "І понесла весняна владна сила – / Життя непереможна течія" [13, с. 297] (1954). У поезії Первомайського втілена й лінійна модель часу: "Одна доба / Йшла на зміну іншій, щоб людину / Сотворити з вічного раба" [13, с. 380]. Опріявлене ототожнення часу з потягом ("Поїзд відходить", "Свиснув поїзд, дихання прискорив...", "Темний поїзд загуркоче...", "Вокзал").

Якщо мовити про міфологічну "вертикаль", то в поетичній творчості Первомайського вона найвиразніше втілена в опозиції "небо / земля"

(відповідно "верх / низ"). Але ця антитеза не настільки гостра. Приміром, у вірші "Балада" обидві субстанції – небо й земля – наділені вічністю й неосаяжністю: "Де ніщо не кінчається і не вмирає, / Як ця земля, як це небо безкрає..." [13, с. 341]. У повоєнний час Л. Первомайський тяжів до землі, яку прирівнював до лагідного матиного серця: "У спробну мить, припавши до ріллі, / Відчуєш ти живе тепло землі, / Мов до грудей тебе пригорне мати; / Вона тебе веде до верховин / І сили додає з своїх глибин..." [13, с. 264] (1949). Завдяки своєму стражденному досвідові Первомайський був певен невмирущості землі: "Я бачив і свідчу – земля не вмирає, / Хоч стогін і рветься у неї з грудей" [13, с. 344].

Для Первомайського "верх" – не лише небо, а й сонце, місяць, зорі, хмари, птахи. "Низ" (горизонтальний простір) представлений образами землі, степу, лісу, річки, поля. В архетип лісу завше вкладався сакральний зміст: це місце перебування надприродних сил, через ліс проходить шлях у потойбіччя [2, с. 279]. За іншою версією, ліс – символ несвідомого [5, с. 289]. "Луни" прадавніх ритуалів, очевидно, явлені в лісі Первомайського, втім це передовсім та "безгомінна" місцина, де душу поета проймає вдячне "тремтіння" – катарсис. "Можливо, що і я виходжу / В цей мовчазний принишклий ліс / В передчутті дрімоти й дрожу / І на шибках постійних сліз" [13, с. 372]. У лісі поет віднаходить "ключ" до істинного буття, не підвладного смерті, а орієнтованого на вічність. Л. Первомайський символічним образом зеленого "вічноживого лісу" означає поезію філософського виміру: "Коли на ліс дивитися здаля, / Безжальною прикрите долиною, / Здається, не колишеться гілля – / Підводиться суцільною стіною" [13, с. 366]. Медіатором між небом і землею постає степовий ковил ("Ні, не від бомби я б хотів...", "Відступ", "Заповідний степ"), гора ("Пролог до гори", "З памірського зошита"), сад ("Будем жити, як квітки і трави...", "Вже похилили верби тихі...", "Я зростав на оцій неспокійній веселій землі..."). Функцію медіатора між двома крайніми просторами у Первомайського виконує також Древо Життя (за Святим Писанням – розміщене в центрі Едемського саду), вивершене до міфологічного образу Світового Дерева: його стійкість і міцність – у рівночасному змиканні з небом і землею ("Древо життя"). На початковому етапі символом прагнення до досконалості, істини у Первомайського-поета була гора (у культурологічній символіці гора нагадує перевернуте дерево, корені якого виростають з неба [5, с. 146]). Питомим є образ дороги, що символізує життєвий шлях, долю: "В травневий день зайшла моя дорога, / І серця шум примирено затих" [13, с. 138]. У фронтівій поезії Л. Первомайського це ще символ пережитих днів війни, позірний медіатор між життям і смертю, минулим

і майбутнім, батьківщиною і чужиною ("Шляхи", "В станицю чужу й невідому...", "Лист з Будапешта", "Теплушка", "Весна", "Під небом чужим", "Знов дальній край, і дальні тучі...").

Образи річки, моста, дверей, порогу, вікна зазвичай наділені сакральним змістом, символізують межу між життям і смертю, юністю і зрілістю, минулим і майбутнім. Вода виступає посередником між життям і смертю, являючи "двосторонній, позитивний і негативний, потік творення і знищення"; занурення у воду означає "повернення до преформального стану, що, з одного боку, має сенс смерті і знищення, а з іншого – відродження й відновлення, оскільки занурення зміцнює життєву силу" [5, с. 116 – 117]. Подібною цілощодою функцією наділений дощ: "І ти також, як та спалена земля, – вона напилася дощів, весняних і осінніх, напилася й ожила, – і ти оживеш" [15, с. 271] ("Дикий мед"). Лета Первомайського навіть здатна розширитися до моря, в якому "потопає все хвилино" [13, с. 122]. У кожному разі, річка Забуття Первомайського повертає до давньогрецької міфології і "Божественної комедії" Данте (всупереч міфологічній підземній Леті, Дантова річка забуття протікає через Пекло й Чистилище). Принагідно зауважимо, що Л. Первомайський неодноразово апелює до античних міфологічних персонажів (Аїд, Прозерпіна, Плутон, Еврідіка, Орфей, Феміда). Подібно до Рільке, М. Цветаєвої та ін. вдається до поетичної ремінісценції міфу про смерть Орфея: загибель співця символізує світоглядну й творчу еволюцію автора, зречення патетики й оптимізму ("Плач Еврідіки").

У Л. Первомайського світ мислиться шароподібним: "Світ, сплутавши початки і кінці, / Замкнувся в склеротичній шкаралущі" [13, с. 419]. Куля – модифікований образ-символ кола, віддавна наділеного магичним змістом; символ єдності, цілісності, безкінечності й завершеності [2, с. 236]. Сфера як ціле є основою всіх символічних образів, пов'язаних із цілісністю; відповідно до неоплатонічних філософських уявлень, душа виразно пов'язується з формою сфери [5, с. 587 – 588]. Більше того, ці тлумачення уможливають наділення світу Первомайського солярною символікою.

До жанру балади Л. Первомайський тяжів не лише як поет ("Балада перемоги", "Балада вартових", "Партизанська балада" (два однойменні твори), "Балада про поета, що залишився молодим", "Балада про пісню, що залишається", "Балада" (два однойменні твори), "Балада про вічну весну"), а й перекладач (балади Франсуа Війона, Яна Неруди [17] тощо). Цей жанр найдужче імпував митцеві завдяки таким визначальним рисам, як драматизм і ліризм: "[...] пошуки привели мене природним

шляхом до балади, ліро-епічної народної пісні, в якій драматизм події з надзвичайною силою поєднується з епічною об'єктивністю викладу і глибоким ліризмом" [16, с. 6]. Між іншим, ліричну вдачу Первомайського, драматизм його душевного й життєвого світу відзначав Микола Руденко у своїх спогадах "Найбільше диво – життя": "Леонід Соломонович був поетом і тільки поетом, у всьому іншому він довіряв фахівцям. Обоженював науку, особливо фізику, але ж до раціоналістичного світобачення був не пристосований, – не пристосований, можна сказати, генетично. Сприймав світ і всі події в ньому суто емоційно, завжди палив себе на вогнищі емоцій і через те жив дуже драматично. Але назовні свого драматизму не випускав – драми шаленіли в його душі" [23, с. 399]. Отже, внутрішній, душевно-психологічний світ Первомайського насправду був "баладним", але про це либонь знало найближче коло. Значним своїм творчим здобутком митець вважав неодноразово вище згадану книгу україномовних перекладів і переспівів балад народів світу "З глибини" [16], яку присвятив передовсім матері. Це знаменне шестикнижжя, в якому зібрані не лише слов'янські (російські, білоруські, сербські, словенські, болгарські, польські, чеські, словацькі, лужицькі), а й грузинські, дагестанські, осетинські, литовські, латиські, естонські, єврейські, мордовські, шорські, циганські, молдовські й румунські, угорські, албанські, грецькі, іспанські, французькі, німецькі, голландські, англійські й шотландські, скандинавські, китайські, японські, корейські, індійські, бірманські, індонезійські балади. Авторський задум розкрито в передмові: "Я не був пасивним перекладачем, складаючи цю книгу. Мене цікавила не форма, а дух... балад, якого не можна відтворити рабським наслідуванням першотвору, але який, проте, щастить відбити тому, хто припадає до скарбів народної поезії, як до вічно живого й свіжого джерела краси, що протягом століть б'є з самої душі народу, не всихає й звучить молодими весняними голосами, радісними і щедрими, наче травнева злива..." [16, с. 7 – 8]. Водночас в останній (6-й) частині книги подибуємо твори, позначені запитами комуністичної доби: приміром, вірменська дума про Леніна ("Ленін-вождь"), тюремні пісні японських комуністів та інші твори, пройняті революційним пафосом і духом оспівування радянської влади. Очевидно, що ці перекладні твори, подібно до ранніх поетичних, були даниною часові, про що згодом митець неймовірно жалкував, позаяк така методика пристосування-самозахисту відбирала напрочуд багато творчої енергії: "Мені потрібно лишень знати, що я завершив роботу, вклав у неї всі свої сили, що я не давав собі скидки ні в чому, не пристосовувався, не брехав, не

підлабузнювався ні до кого... Тоді, якщо навіть цілковитий провал, наступного дня я можу зі спокійною совістю сідати за нову роботу. Але так було не завжди, і я дуже шкодую за цим" (1967) [20, с. 212]. Втім, навіть і попри ці прикрі карби часу, завдяки книзі "З глибини" Первомайському загалом вдалося ознайомити українського читача з добірними надбаннями світового фольклору, репрезентувавши їх у світлі української народнопоетичної традиції. У текст п'єси "Учитель історії, або Відставний солдат на одній нозі" Л. Первомайський вводить Штепселя й Тарапуньку, з'ява яких на перший погляд незрозуміла й абсурдна. Але саме Тарапунька "дозволяє собі" відверті міркування про автора: "А я думаю, що, коли б у автора були всі дома, він не писав би таких п'єс, в яких люди живуть задом наперед, а нормально сидів би собі на дачі, перекладав народні балади і не морочив би добрим людям голову..." [19, с. 120].

Окрему увагу варто звернути на народну драму Л. Первомайського "Олекса Довбуш" (1940 – 1946). В епіцентрі твору – постать легендарного закарпатського героя, ватажка опришків Олекси Довбуша, що позиціонується на порубіжжі історичної дійсності й народної фантазії, оприявленої у легендах, переказах, піснях, баладах. Ще один український "Робін Гуд", ідейний побратим Кармалюка – героя пісні "За Сибіром сонце сходить...". Життя Олекси Довбуша насправду овіяне загадками й таємницями, втім у народній пам'яті він однозначно є волелюбним лицарем, наділеним високоморальними чеснотами. Ще в середині XIX ст. Довбуш сприймався як "живий" вимисел народної творчості: цей міф спростували архівні матеріали [3]. Л. Первомайський загалом дотримується історичної правди про долю Олекси Довбуша (вівчарство героя, його сирітство, кульгавість з провини молодшого брата Івана, поетично зафіксована в пісні: "На ніженьку налягає, топірцем ся підпирає"; трагічна загибель від рук місцевого селянина Стефана (Штефана) Дзвінки), не оскаржуючи народних сказань. Невипадково перша дія драми відкривається таким лірико-романтичним зачином: "З невідомої далини, із світу чарівної легенди (підкресл. наше. – Г. К.) плине голос трембіти..." [14, с. 371]. Вочевидь будучи добре обізнаним із історичними фактами й фольклорними версіями про Олексу Довбуша, Л. Первомайський як митець все ж таки надає пріоритет народно-романтичному, баладному мотиву смерті опришка-ватажка в результаті помсти за його таємний, гріховний зв'язок із Ксенією – дружиною Штефана Дзвінки. Вважаємо за доцільне нижче подати текст народної пісні (або балади: однозначності щодо жанрової дефініції твору наразі немає) про Олексу Довбуша повністю, адже розв'язка в

аналізованій драмі Перво-майського головним чином суголосна фольклорній традиції:

Ой попід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький

На ніженьку налягає,
Топірцем ся підпирає.

Ой, ви, хлопці, свистом-свистом,
Засипає стежки листом.

Ой, ви, хлопці, бігом-бігом,
Замітає стежки снігом.

Аби Кути не минути,
До Космача повернути.

До Космача, та й до Дзвінки,
До Штефанової жінки.

Добрий вечір, Штефанова!
Чи вечеря вже готова?

А вечеря не готова,
Бо Штефана нема вдома.

Він поїхав петлювати,
Мабуть буде ночувати .

Штефан пішов на роботу,
Повернеться у суботу.

Чи будеш нам відкривати?
Чи самим ся добувати?

В мене двері тисовії,
На них замки сталевії.

Не допоможуть замки твої,
Як підставлю плечі свої.

Довбуш начав налягати,
Стали двері ся ламати.

Довбуш двері відкриває,
(Довбуш плечі підкладає.)
Штефан в Довбуша стріляє.

Як устрілив в праве плече,
А з лівого кровця тече.

Бо знав добре поціляти,
Довбуш буде помирати.

Ой, ви, хлопці, ой, ви мої,
Візьміть мене з хати тої.

Ой, ви, хлопці, ви, молодці,
Беріть мене на топорці.

Беріть мене на топори,
Занесіть мя в чорні гори.

Занесіть мя в Верховину,
Де родився, там най згину.

Там родились тато й мати,
Там я буду спочивати.

Сріблом-златом поділіться,
Та й за мною не журіться.

Штефанові дайте мірку,
Бо я любив його жінку.

Штефанісі дайте сала,
Бо вона мене кохала.

Як будемо газдувати,
Жінкам правди не казати!

Тай топірці занежайте,
Крови більш не проливайте.

Не журіться, пане-браття, –
Ще повстане Прикарпаття!

Бо кров людська – не водиця,
Проливати не годиться.

Ой, попід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький.

Між іншим, образ Довбуша втілений і в старосврейському фольклорі: зважаючи на етнічну приналежність Первомайського, цей факт має особливу вагу. Знаковою у сюжеті драми є зустріч Олекси зі старим опришком у Карпатах: за окремими народними переказами то був рабин Баал Шем Тов (скорочено – БеШТ), фундатор хасидизму, самітник-праведник, містик і "видющий". Від нього Довбуш отримує магичні "трій-зілля" і "громовий топір" (бартку), що здатні наділити свого власника винятковою, надлюдською силою і безсмертям (народний вимисел з метою героїзувати, звеличити ватажка опришків не спростовується Первомайським, а набуває літературної трансформації). За єврейською легендою Баал Шем Тов "допоміг Довбушу сховатися від переслідування, за що той подарував йому люльку, яку БеШТ курив до кінця свого життя" [11, с. 265]. Цей епізод зустрічається і в українському фольклорі, але Первомайським упущений. Натомість текст драми рясніє українськими народними піснями, що виконуються різними дійовими особами: "Годувала мене мати...", "Гей, Чорногоро!.." (Олекса Довбуш); "У ніч темну до ясної днини...", "Ой у Києві та на городищі...", "Та нема в світі правди, правди не зіскати..." (кобзар-опришок Михайло); "Хилить вітер смеречину..." (Ксенія); "Гей, завалило на Верховині..." (пісня опришків). У сюжет драми Л. Первомайський вводить українські міфологічні образи лісниць, нявок, потопельниць, що являються Довбушу уві сні. Кожну з трьох демонологічних груп презентують жіночі дійові особи: Вероніка (потопельниця), Сусанна (лісниця), Ксенія (нявка). Виразний у драмі Л. Первомайського образ вогню (й похідних від нього пожежі, іскри, жару, блискавки тощо) так само можна тлумачити кризь призму фольклорно-міфологічної традиції.

Ось окремі витяги з тексту: "На полонині будеш ти ватаг, / Ясної днини коло цього стаю / Ти знову розпалиш мій живий вогонь. (Тут і далі підкресл. курсивом наше. – Г. К.) / Усе, що є на нашій Верховині, / Одвіку є й довіку буде так [...] Вогонь не погасає..." [14, с. 376] (ватаг Олексі Довбушу); у пісні головного героя "Годувала мене мати..." звучить материна засторога синові про уникнення пожежі ("пожару"); у пісні Михайла-кобзаря "У ніч темну до ясної днини..." згадується і вогонь, і пожежа; "В твоїх очах – вогонь, / Дві іскорки блакитні..." [14, с. 406] (Олекса Довбуш Ксенії); "Жар який / В його очах світився... [...] на мене мов вогнем Війнуло від пожежі..." [14, с. 435 – 436] (Вероніка про Довбуша); "Хай запалають замки в долині – / Кидай вогонь під острішки!" [13, с. 447] (з пісні опришків); "Він говорить, / Що я – живий вогонь! Що я палю / І спалюю його..." [14, с. 455] (Ксенія Марічці); "[...] Хто сказав, / Що Довбушів огонь згасити може / Своїм коханням жінка? Я прийшла / З холодним серцем, підступом лукавим / Хотіла душу обплести йому [...] Я грізного вогню не погасила – / Моє холодне серце зайнялось..." [14, с. 460 – 461] (Вероніка Іванові); "Лише її кохання буде вічне... / Чи іскрою, чи ватрою, чи в дим / Огонь обернеться, а все ж вогнем лишиться" [14, с. 496] (Ксенія Олексі Довбушу); "Яка жага в твоїй чарівній пісні! / Здається, грає в ній живий вогонь, / Що все очищує, все просвітляє..." [14, с. 486] (Марічка про пісню Довбуша); "А тебе чи я зустріну, / Мій вогонь – білий світе?..." [14, с. 498] (з народної пісні "Хилить вітер смеречину..." у виконанні Ксенії); в останній день свого життя Олекса Довбуш вганяє громову бартку в дику скелю – "Спалахнули іскри й погасли" [14, с. 506], далі блискавки "освітлюють путь Олексі та опришкам" [14, с. 507], напередодні загибелі героя "падає блискавка" [14, с. 515]. Між іншим, образ вогню наскрізний у творчості Л. Первомайського: згадаймо бодай назву однієї з поетичних збірок "Хай лишається вогонь". У міфологічних уявленнях природа вогню дуалістична, амбівалентна: творення / руйнування (конструкція / деструкція), вічне життя / смерть, любов / ворожість. Вогонь "буває небесним, земним або підземним (потойбічним, що уособлює нечисту силу)" [4, с. 98]. З численних інтерпретацій вогню можемо виснувати, що це одна з ключових стихій язичництва й християнства, яка символізує очищення душі й тіла, уособлює небесне, духовне, Божественне. У драмі Первомайського "Олекса Довбуш" образ вогню набуває різних конотативних відтінків: щодо опришківського руху це вогонь свободи, правди, помсти, перемоги; в особистому

житті Довбуша й дотичних до нього Ксенії, Марічки, Вероніки – вогонь любові, пристрасті, що позбавляє душевного спокою, зневолює. З вогнем пов'язаний червоний колір, який до вподоби головній героїні оповідання Л. Первомайського "Посмішка Джоконди" (див. докладніше [6]). Вірш митця "Могила невідомого солдата" (1957) прикметний рефреном: "Б'є з-під землі вогонь". Цей вогонь символізує як вічну пам'ять про загиблих воїнів, так і неугасний спогад про війну як всевітнє лихо: "Б'є з-під землі вогонь... Немов пекучий спомин, / Неначе крові шум, що прилива до скронь, / Колишется й пливе грози незмовчний гомін, / Не пригасаючи... Б'є з-під землі вогонь" [13, с. 485].

Творці народної поезії з її неперевершеною глибиною думки, достеменною красою і силою вираження, на переконання Л. Первомайського, мають відверті переваги перед сучасними митцями з їхніми пихою і марнославством: безвісна "людина створювала пісню, виражала в ній себе і свій світ – і була щаслива" [21, с. 28] (з листа до В. Чайки, 19 лютого 1970 р.). Хоча дещо пізніше письменник листовно спростовує слабкість до атрибутів старовини, етнографічних пам'яток: "Може, це й великий мій гріх, але я й досі мало цікавлюся запорозькими люльками, порохівницями, бунчуками та іншими клейнодами..." [21, с. 79] (І. М. Шаповалу, 24 вересня 1970 р.). У нотатках "З пісень моєї матері" Первомайський інтерпретує словесні пари "відьма – відьмак" і "знахар – знахарка". Перші – ті, що відають; другі – ті, що знають [18, с. 383]. І тих, і тих митець ставить вище широкого загалу, позиціонує їх науковою і культурною елітою минулих часів: "Відьмаки і відьми (в'їдуни і в'їдьми), знахарі та знахарки (знавці, знатоки) повинні були бути інтелігенцією родової громади, її першими вченими і першими поетами (заклинання, заговори і т. д.)" [18, с. 384].

Насамкінець не можемо не згадати епіграму Л. Первомайського "Повема про Марусю Богуславку Нову генерацію та англійську булавку" (з книги "Дикий Пегас"), писану як осудлива реакція, шарж на витвори Михайля Семенка-футуриста, його зазіхання на канонічне й сакраментальне (передовсім "Кобзар" Т. Шевченка). Для ілюстрування манери М. Семенка Л. Первомайський вдається до буфонади, деміфологізуючи легендарний образ Марусі Богуславки.

Живий
я
ще
ви маєте рацію
заснував я недавно
нову генераці
ю
кобзар
на базар
оселедці загортати
ой мій мам
ой моя тато
тремти у гроб
маруся в бога славка
нова генера
це
Англійська Булавка
збожеволів
збожеволі
збожевол
збожево
збожев
збоже
збож
збо
зб
з
я ще не?! [12, с. 28]

Висновки. Отже, означивши попередньо тему нашого дослідження "Фольклор у рецепції Леоніда Первомайського", ми свідомі того, що вийшли за межі порушеної проблеми, оскільки мали на меті якнайповніше і найглибше дослідити фольклорно-міфологічну основу творчої особистості Леоніда Первомайського – напевно українського митця воістину філософського кшталту – та його різногранної (поезія, проза, драматургія, переклад, сатира) літературної спадщини. Разом із тим, цією розвідкою ми не збираємося ставити крапку, позаяк тема фольклорно-міфологічних візій Первомайського потребує подальших копітких студювань як літературознавцями, так і фольклористами, мистецтвознавцями, культурологами, філософами.

Список використаної літератури

1. Борщаговський О. Сходження на висоти / О. Борщаговський // Про Леоніда Первомайського : спогади, статті, листи, нариси / [упорядкув. і прим. О. І. Кудіна]. – К. : Рад. письменник, 1978. – С. 305 – 326.
2. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002.
3. Гаврош О. Таємниця Довбуша [Електронний варіант] / Олександр Гаврош // Україна молода. – Режим доступу до матеріалу : <http://www.umoloda.kiev.ua/regions/74/196/0/35926/>
4. Дмитренко М. Символи українського фольклору : [монографія] / Микола Дмитренко. – К. : УЦКД, 2011. – 400 с.
5. Керлот Х. Э. Словарь символов / Х. Э. Керлот. – М. : REFL-book, 1994. – 608 с.
6. Клименко (Синьоок) Ганна. Таємниця Мони Лізи : інтерпретація оповідання Леоніда Первомайського "Посмішка Джоконди" / Ганна Клименко (Синьоок) // Вісник Черкаського університету. Серія : Філологічні науки. – Випуск 208. – Черкаси, 2011. – С. 135 – 143.
7. Костін В. Світ Пабло Пікассо (До 100-річчя з дня народження) / В. Костін // Всесвіт. – 1981. – № 10. – С. 170 – 185.
8. Кошелівець І. Розмови в дорозі до себе : фрагменти спогадів та інше / І. Кошелівець ; післямова О. Микитенка. – 2-ге вид., скороч. і доп. – К. : Ред. журн. "Всесвіт", 1994. – 320 с.
9. Краткая еврейская энциклопедия / [гл. ред. Ицхак Орен (Надель) д-р Нафтали Прап]. – Т. 6. – Иерусалим, 1992.
10. Муньюс Е. Л. Лист до голубки Пікассо / Е. Л. Муньюс ; пер. з ісп. С. Борщевського // Всесвіт. – 1981. – № 10. – С. 3 – 4.
11. Нариси з історії та культури євреїв України / [упоряд. Л. Фінберг, В. Любченко]. – К. : Дух і Літера, 2005. – 440 с.
12. Первомайський Л. Дикий Пегас. 1924 – 1964 / Л. Первомайський. – К. : Альтерпрес, 2004. – 148 с.
13. Первомайський Л. Твори : У 7 т. / Л. Первомайський. – К. : Дніпро, 1985. – Т. 1 : Поезії. – 533 с.
14. Первомайський Л. Твори : У 7 т. / Л. Первомайський. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 2 : Молодість брата : Роман у віршах. Поєми. Драми. – 527 с.
15. Первомайський Л. Твори : У 7 т. / Л. Первомайський. – К. : Дніпро, 1985. – Т. 4. – 487 с.
16. Первомайський Л. Твори : У 7 т. / Л. Первомайський. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 5 : З глибини : Балади народів світу. – 431 с.
17. Первомайський Л. Твори : У 7 т. / Л. Первомайський. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 6 : Переклади. – 502 с.
18. Первомайський Л. Твори : У 7 т. / Л. Первомайський. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 7 : Творчий будень : Статті. Спогади. Замітки. – 430 с.
19. Первомайський Л. Учитель історії, або Відставний солдат на одній нозі / Леонід Первомайський // Дніпро. – 1995. – № 1. – С. 97 – 131.
20. Первомайський Л. Хай лишається вогонь. З неопублікованої спадщини : Поезії, проза, нотатки, листи / [упоряд. : С. Пархомовська і Т. Стах]. – К. : Рад. письменник, 1983. – 247с.
21. Первомайський Л. Вибрані листи. 1970 – 1973 / Л. Первомайський. – К. : Альтерпрес, 2008. – 316 с.

22. Петровський-Штерн Й. "Належати до тих, кого вбивають..." : внутрішній вибір Леоніда Первомайського [Електронний ресурс] / Йоханан Петровський-Штерн. – Режим доступу до матеріалів : judaicaukrainica.ukma.edu.ua/ckfinder/userfiles/pdf/JU_317-405.pdf
23. Руденко М. Найбільше диво – життя : [спогади] / Микола Руденко. – К. : ТОВ "Видавництво "КЛЮ", 2013. – 696 с.
24. Руснак І. Український фольклор : [навч. посіб.] / Ірина Руснак. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 304 с.
25. Синьоок Г. Леонід Первомайський – Арсеній Тарковський : діалог долі і творчості / Г. Синьоок. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2008. – 136 с.
26. Синьоок Г. Леонід Первомайський і Арсеній Тарковський : співмірність творчих особистостей і художньої спадщини : дис. ... канд. ... філол. наук : 10.01.05 / Синьоок Ганна Андріївна. – Черкаси, 2009. – 200 с.
27. Сковорода Г. Твори : У 2 т. / Григорій Сковорода. – К. : Обереги, 2005. – Т. 1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 528 с.
28. Цюпа І. Непогасний вогонь слова // У серці дзвонять голоси : есе, нариси, спогади / І. Цюпа. – К. : Рад. письменник, 1984. – С. 174 – 188.
29. Червагенко Л. "І ми не можемо не дочитати свого життя до кінця..." // Дніпро. – 1995. – Ч. 1. – С. 86 – 96.
30. Енциклопедія символів / [сост. В. М. Рошаль]. – М. : АСТ ; С. Пб. : Сова, 2007. – 1007 с.

Одержано редакцією – 27.10.2014. Прийнято до публікації – 16.12.2014.

Аннотація. Клименко (Синеок) А. Фольклор в рецепції Леоніда Первомайського. Автор досліджує роль фольклору в життєвій і творчій судбі Леоніда Первомайського, елімінує і аналізує рівні фольклоризації творчості писателя (стиль, жанр, мотиви, сюжети, символізація), розкриває фольклорно-міфологічну основу багатогранного літературного насліддя Первомайського.

Акцентується виховання писателя на рубежі двох культур – української і єврейської. Аналізується вплив материнських українських пісень на формування особистості Первомайського. Дослідниця виділяє центральні фольклорні мотиви в оригінальній поезії писателя, підкриває високий рівень фольклорної стилізації Л. Первомайського. Найвищу увагу приділено символізаці коня, стени, сонця, луни, птахів (аист, кукушка, голуб), категорії часу, міфологічну "вертикаль" ("небо/земля"), "горизонталь" (в частині архетипу ліса), образ дороги, стихії води і вогню і т. д. Розглядається балада як один з ключових жанрів в оригінальній і перекладній літературній спадщині Л. Первомайського. На матеріалі драми "Олекса Довбуш" досліджуються особливості літературної трансформації історичних фактів і фольклорних версій про судбу легендарного вождя опришків і пов'язаних з ним персонажів. Звертається увага на деміфологізацію образу Маруся Богуславки в епіграмі "Повістка про Маруся Богуславку Нової генерації і англійської булавки".

Ключевые слова: фольклор, фольклорно-мифологический, украинский, еврейский, философский, песня, баллада, стилизация, символизм, традиция.

Klymenko (Syniok) G. Folklore in Leonid Pervomaysky's reception. The author studies function of folklore in Leonid Pervomaysky's life and literary biography, eliminates and analyzes levels of folklorization of writer's literary works (style, genre, motives, topics, images of symbols), elucidates folklore and mythological basis of Pervomaysky's multilateral literary heritage.

Training of the writer on the border of two cultures such as Ukrainian and Jewish is accentuated.

Influence of mother's Ukrainian songs on modeling of Pervomaysky's personality is analyzed. The researcher selects principal folklore motives in original poetry of the writer, accents high level of Leonid Pervomaysky's folklore stylization. Special attention is paid on images of symbols of horse, steppe, sun, moon, birds (stork, gowk, dove), category of time, mythological "vertical" ("heaven / earth"), "horizontal" (in particular archetype of forest), image of way, elements of water and fire etc. Ballade as one of main genres in original and translation literary heritage of Leonid Pervomaysky is regarded. Features of literary transformation of historical facts and folklore versions about biography of legendary rebels' leader and persons closed to him are studied on the material of drama "Oleksa Dovbush". The attention is paid on demythologization of image of Marusia Boguslavka in epigram "Poem about Marusia Boguslavka New generation and English pin".

Key words: folklore, folklore and mythological, Ukrainian, Jewish, philosophical, song, ballade, stylization, image of symbol, tradition.

УДК 821.161.2(71)-1.09

Ірина НАКАШИДЗЕ

СЛОВ'ЯНСЬКА МІФОЛОГІЯ У ТВОРЧОСТІ ЛАРИСИ МУРОВИЧ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ ПОЕЗІЙ "ДЕРЕВО РІДНОГО РОДУ")

У статті розглядається реценція слов'янської міфології у поетичній збірці Л. Мурович "Дерево рідного роду". Міфологічність у ній набуває рис історіософічності та націотворчості. Л. Мурович наголошує, що задля успішного виховання майбутніх поколінь і задля розвитку держави необхідно пам'ятати першооснови світогляду предків.

Постановка проблеми. Л. Мурович (1915-2002) – українська поетеса з далекої Канади. Її поетична творчість зібрана в кількох збірках: "Піонери Святої Землі" (1969), "Євшан" (1970), "Жар-Птаха" (1971), "Дерево Рідного Роду" (1984). Її ім'я лише недавно стало відомо на материковій Україні, проте її творчість ще не була об'єктом усебічного й глибокого аналізу.